

ORDİNARYÜS PROFESÖR İSMAİL HAKKI (ÇELEBİ)'NİN
25'İNCİ ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE
(1873-1939)

Ahmet MERDİVENCİ

(İst. Ü. Tıp Fakültesi Trop. Hast. ve Parazitoloji Kürsüsü Doçenti)

Bilim yolunu seçmiş olan
gençlere...

Bundan 25 sene evvel, 19 Aralık 1939 günü «türk ilim âlemi güzide hocalarından birini, hakiki bir parazitoloji âlimi Ord. Prof. *İsmail Hakki*'yi kaybetti» (2).

«Memleketimizde ilmî hayvanat tedrisatında büyük bir inkılâp yapmağa ve Parazitoloji ilmini Türkiye'de kurup yaymağa muvaffak olan Ordinaryüs Prof. *İsmail Hakki (Çelebi)*» (7)'nin «...Tıp Fakültesi'ndeki dersleri o kadar alâka uyandırmış idi ki, ders saatlerinde ...Tıp Fakültesi'nin hemen her sınıfından başka, Darülfünun'un diğer şubelerinden de birçok talebe dershaneyi doldurur, bunlar arasında çok defa tanınmış üstadlar da bulunurdu» (2).

«Prof. *İsmail Hakkı*'nin tedris ettiği mevzua deri vukufu, uzun tebbüller mahsulü kazanılmış geniş malûmatına, çok iyi bir hatip olmak meziyetini de ilâve edince kendisi ve dersleri etrafında yarattığı bu sempatiyi anlamak kolaydır» (2).

«Merhum Prof. *İsmail Hakkı* şahsiyeti itibarile de bir ilim adamının mümtaz meziyetlerine malikti» (2). «Baytar Mektebi'nde ve Tıp Fakültesi'nde senelerce profesörlük etmiş ve yeni Üniversite'nin parazitoloji ordinaryüslüğüne seçilmiş *İsmail Hakkı* yüksek bir âlim, iyi bir baytar, fevkalâde iyi bir hoca, temiz bir insandı... Eğer semeredar bir muhite düşseydi hem kemalin şahikalarında dolaşırdı, hem daha mesut bir hayat sürerdi... Vatanın bu güzide evlâdının matemine ağlarken...» (1) hayatının son yıllarında «yaşamak için koca bir üstad bir lise hocalığının verdiği birkaç kuruşu hak etmeğe cabalarken» (1)... «tıp sahasında paha biçilmez eserler vermiş olan... parazitolog *İsmail Hakkı* rahmetli... kıpkızıl sefalet içinde ölmüştür» (4).

«Bu elîm ve unutulmaz kayıp karşısında...» (2) 25 yıl sonra yine örnek insan ve büyük hoca Ord. Prof. *İsmail Hakkı (Çelebi)*'yi hatırlayarak derin saygı ve rahmetle anarız.

Ordinaryüs Profesör *İsmail Hakkı (Çelebi)* İstanbul'da Beşiktaş'ta 1873 senesinde doğmuştur. Çocukluğunda babası Cerrah *Lütfü* bey Girit'te görevlendirilmiş olduğundan ilk ve rüştiye (ortaokul) öğrenimini Hanya ve Kandiye okullarında yapmış ve bu süre içinde rumca öğrenmiştir. İdadi (lise) öğrenimini İstanbul'da birincilikle bitirmiş ve Askerî Baytar Mektebi'ne girmiştir. Daha birinci sınıfta zekâsı, yüksek yeteneği ve çalışkanlığı ile öğretmenlerin dikkatini çekmiştir. Aynı yıl, Paris'te Alfort Yüksek Veteriner Okulu'nda devlet hesabına öğrenimde iken ölen bir Türk öğrencisinin yerine aynı okulda öğrenime gönderilmiştir.

İsmail Hakkı bey Paris Alfort Yüksek Veteriner Okulu'nu 1895 yılında örnek bir şekilde pek iyi derece ile bitirmiş ve yurda dönmüştür. Aynı yıl, 2 Ağustos 1895 günü Harbiye Mektebi baytar sınıfları Zootekni hocası miralay (albay) *Hüsnü* beye yardımcı olarak atanmıştır. 26 Aralık 1896'da Alsonya tümenine tâyin edilmiştir. İki sene sonra, 15 Nisan 1897 tarihinde yüzbaşı olmuş ve 21 Ekim 1898 günü Çifteler Çiftliğine tâyin edilmiştir. Kısa bir süre sonra 1898 yılında Mülkiye Baytar Mektebi'nde İlmî Hayvanatı Tıbbiye (Tıbbî Zooloji) müderrisliği ile görevlendirilmiştir. Tababetle çok sıkı ilgisinden ve çok ilginç olan İlmî Hayvanat sahasında elde ettiği başarı üzerine esashı bilgisi olduğu anlaşıl-

miş ve ertesi yıl 13 Aralık 1899 günü Askerî Baytar Mektebi'nin İlmî Hayvanatı Tıbbiye hocalığı ile de görevlendirilmiştir. Bu ağır öğretim yükü altında Fenni İhtina (Zootečni) hocalığını bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Fakat bu bilim alanındaki geniş ve derin bilgisini boş yere harcamayıp 1897 yılında yazdığı ve ancak 1906 yılında bastırabildiği ve ilk eseri olan Fenni İhtina (Zootečni) kitabını üç cilt (hepsi 1832 sahife) halinde yayınlıyarak Avrupa'da edindiği modern bilgilerin bu sahada çalışanlara, dolayısıyla ulusuna faydalı olmasını sağlamıştır.

«O tarihlerde yurdumuzda koyu bir din taassubu hüküm sürüyordu. Hakiki ilim sahasında teoriler ifade edilemezdi» (3). Zootečni sahasında çalıştığı sürece, zootekninin biyolojik esasları olan tabiat tarihi teorilerine dair edindiği biyolojik bilgiyi ilmî hayvanatı tıbbiye alanına da derin bir vukuflla aktarabilmiştir.

17 Mayıs 1900 tarihinde askerî rütbesi solkolağalığına, 17 Mayıs 1907'de sağkolağalığına ve beş ay sonra binbaşılığa yükselmiştir. Aynı zamanda, o sıralarda tramvaylar atlı olduğundan İstanbul Tramvay Şirketi başbaytarlığını ek görev olarak üzerine almış ve buradan aldığı para ile kendisine çok mükemmel özel lâboratuvar, zengin kütüphane, zoolojik ve parazitolojik koleksiyon yapmıştır. Değerli genç bilgin *İsmail Hakkı* bey «ceplerinde şişeler içinde koleksiyonlar, koltuğunda plâşlar, elinde mikroskop olduğu halde birisi Sultanahmet'te, diğeri Haydarpaşa'da olan mekteplere nakliye vasıtaları işlemeyen kısımlarda yaya yürüyerek ter içinde gider, fakat derslerine muntazaman devam ederdi» (3).

Muazzam bir çalışma enerjisi gösteren bu güzide genç bilgin durmadan, bıkmıp usanmadan ve yılmadan Fransa'da edindiği olumlu bilgileri öğrencilerine büyük bir feragat ve ustalıklı öğretmek ve çekinmeden gericilikle de savaşarak İlmî Hayvanatı Tıbbiye derslerini modern bir şekilde sağlam bir temele oturtmağa muvaffak olmuştur.

1909 yılında Mektebi Tıbbiyei Askeriye (Şahane) ile Mektebi Tıbbiyei Mülkiye birleştirildiğinde evvelâ müderris muavinliği teklif edilmiş, fakat kabul etmemiştir. Kendi teklifi üzerine, yeni esaslar dahilinde kurulmuş olan Tıp Fakültesi'ne tanınmış operatör merhum Ord. Prof. Dr. *Cemil Paşa (Topuzlu)*'nın delâletiyle, bazı yersiz itirazlara rağmen, İlmî Hayvanatı Tıbbiye müderrisliği görevine 16 Eylül 1909 tarihinde atanmıştır. «*İsmail Hakkı (Çelebi)* yüksek hitabet kudreti, hür fikirliği, tedristeki belâgatı gençliği kendine meftun etti. Tıp Fakültesi'nde derslere girdiği saatlerde fakültenin diğer sınıfları ve fakülte harici birçok dinleyiciler salonu işgal etmekte idi. Hocanın bu muvaffaki-

yeti takdir edilerek akademik unvanı profesörlüğe 20 Kasım 1910 tarihinde inkılâp etti» (3).

Bu görevine devam ederken aynı yıl (1910) Baytar Müfettişi Umumi Müfettişi Fen Heyetinde, 12 Ağustos 1912'de Macaristan'dan satın alınan atların muayene komisyonunda, 28 Mayıs 1913 tarihinde Rusya'dan alınan atların muayene ve kabul komisyonunda, 13 Ekim 1914 yılında muvakkaten 2'nci Kolordu Başbaytarlığı'nda ve aynı zamanda nakil vasıtaları tedariki komisyonunda, 1915 senesinde İstanbul Memleket Hayvan Hastanesi'nde ve 2 Mart 1916'da Menzil Merkez Hayvan Hastanesi Müdürlüğü'nde ek görevlerde çalışmıştır.» ...1934 yılına kadar veteriner mekteplerinde ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde binlere yakın hekim, veteriner hekim yetiştirdi» (3). «Avrupa'nın ve hattâ cihanın en salâhiyetli akademisyenleri ile muhabere eyler ve zaman zaman *Blanchard*, *Railliet* ve *Neumann* ve daha bazı üstadları ziyaret ederek yenilikleri memlekete, dersane ve lâboratuvarlarına nakil ederdi» (3).

1912 senesinde «*İlmî Hayvanatı Tıbbiye ve Ziraiye*» adlı üç büyük ciltlik meşhur kitabımı, kendine bir ev yapabilmek için senelerden beri biriktirdiği para ile yayınlamıştır. Türkiye'de bundan ancak 40 yıl sonra 1953'de Özel Zooloji kitapları yayımlanabilmiştir (12).

1914 yılında yurdumuzda ilk parazitoloji pratiği kitabımı yazmış ve yayınlamıştır. «... eserlerinin başında ön söz olarak yazdığı, parazitolojinin ehemmiyeti ve emrazı umumiye ve klinikteki mühim mevkiini tebarüz ettiren yazısı bugün ve yarın için de her tıp müntesibi için dikkatle ve ibretle okunacak ilmî hakikatlerdendir» (3).

1 Ekim 1914 tarihinde askerî rütbesi yarbaylığa yükselmiştir.

Cumhuriyet devrinde 1926 senesinde Darülfünun ıslahatı ile Tıp Fakültesi öğretim programında yapılan değişiklikle P.C.N. kurulmuş ve Hayvanatı Tıbbiye (Tıbbi Zooloji) dersleri burada öğretilmeğe ve Parazitoloji müstakil kürsüden okutulmağa başlanmıştır. Böylece Prof. *İsmail Hakkı* bey Türkiye'de ilk defa Tıbbi Parazitoloji kürsüsünü müstakilen kurmuş, ilk hocalığını yapmış ve yurdumuzda ilk modern Tıbbi Parazitoloji (1928) kitabımı yazmış ve yayınlamıştır.

1933 senesinde Darülfünun ıslâhatı ile Üniversite kurulmuş ve 31 Temmuz 1933 tarihinde Tıp Fakültesi Parazitoloji Ordinaryüs Profesörlüğü'ne seçilmiştir. Ne çare ki, bazı santimental sebeplerle her nedense, yalnız bir sene sonra 15 Temmuz 1934'de Parazitoloji Kürsüsü yeni ku-

ruhan Mikrobiyoloji Enstitüsüne bağlanmış ve Ord. Prof. *İsmail Hakkı* bey açıkta bırakılmıştır.

Büyük hoca Üniversite'den ayrılırken, Mikrobiyoloji Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. *H. Braun*'un ricasıyla, son hâtırâ olarak tahminen 35×40 sm. boyutlarında bir resmine:

«Parazitoloji Lâboratuvarına Profesör *Braun*'un arzusu üzerine» 15/7/1934

Parazitoloji Ordinaryüs Prof.
İsmail Hakkı»

deye yazmış maddi, mânevi hayatının kırk yılını verdiği Türk ilim ve irfan ocağı üniversiteden, muhakkak ki, içi parçalanarak ayrılmıştır.

«Mütevazı, mültefit ve daima iyilik yapmasını seven rahmetlinin fani olan vücudu 19 Aralık 1939 tarihinde kalb sektesi neticesi ebediyete ve fazilet, irfan timsali olan ilmî hâtıraları da silinmez şekilde kalblere ve hâfızalara intikal etti... *İsmail Hakkı (Çelebi)*'nin ölümü tababet âlemi için büyük bir kayıptır» (3).

Mezarı İstanbul'da Karacaahmet mezarlığının Çiçekçi mevkiinde çeşmenin karşısında aile makberesindedir.

Ord. Prof. *İsmail Hakkı (Çelebi)*'nin çalışmalarının yayın listesi:

- 1 — (1906): Fenni İhtina (Zootekni) — cilt I, II ve III (1832 sahife).
- 2 — (1912): İlmî Hayvanatı Tıbbiye ve Ziraiye: cilt I — 572 sahife, cilt II — 545 sahife ve cilt III — 363 sahife. Matbua-i Âmire, İstanbul.
- 3 — (1914): İlmî Tüfeylât (Parazitoloji) de tatbikatı hurdebiniye. 428 sahife. İktam Matbaası, İstanbul.
- 4 — (1916): Memaliki harre emrazı hakkında bir mütalâa, ilmî tüfeylâtın ehemmiyeti. İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası, I (1): 81-98.
- 5 — (1917): Malarya, yani sıtma mücadelesi ve kinin vâki suretle istimali. Sıhhiye Mecmuası, 4 (5): 1144-1150.
- 6 — (1923): İlmî tüfeylâtın ehemmiyeti hakkında bir hasbühâl, Tıbbi Baytari Mecmuası, 1 (3): 79-87 ve (4): 111-117.
- 7 — (1924): İlmî tüfeylâtın tarihçesi ve ehemmiyeti hakkında bir muhasebei fenniye. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 5 (9-10): 478-490.
- 8 — (1924): Askaridlerin neşvünüması, askarid zatüreesi. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 6 (2): 71-78 ve Tıbbi Bayt. Mec., 1 (10): 323-331.

- 9 — (1924): Uyuz tedavisinde usuller. Tıbbi Bayt. Mec., 2 (3): 65-74.
- 10 — (1925): İlmî tüfeylâtın ehemmiyeti hakkında bir muhasebei fen- niye. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 7 (3-4): 47-117.
- 11 — (1925): Tüfeylâtı demeviye hastalıkları, Piroplasmalar hakkında malûmatı umumiye. Tıbbi Bayt. Mec., 2 (7): 193-208.
- 12 — (1925): Sinek düşmanımız, sinek bir tehlikei içtimaiyedir. Tıbbi Bayt. Mec., 2 (11): ; Darülf. Tıp Fak. Mec., 7 (1): 4-18.
- 13 — (1925): Dai habronemoz (cüruhu sayfiyenin âmili). Tıbbi Bayt. Mec., 3 (2): 33-39.
- 14 — (1925): Amelî tüfeylât hakkında bazı usuller. Tıbbi Bayt. Mec., 3 (3): 65-72 ve (4): 97-109.
- 15 — (1925): Malarya, yani sıtma hakkında kimler neler bilmeli. 32 sahife. Hilâl Matbaası, İstanbul.
- 16 — (1926): Deve tüfeylâtı. Tıbbi Bayt. Mec., 4(1): 2-14; (2): 38-49 ve (4): 109-117.
- 17 — (1926): Dai spiroketî hayvanî. Tıbbi Bayt. Mec., 3 (8): 228-239.
- 18 — (1926): İksodide (keneler) ve müvellidülmaraz vazifeleri. Tıbbi Bayt. Mec., 3 (9): 261-271 ve (10): 289-297.
- 19 — (1926): Hayvanatı bakariyenin piroplasmoz. Tıbbi Bayt. Mec., 3 (12): 353-361.
- 20 — (1926): Sivrisinekler. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 8 (2): 65-96.
- 21 — (1926): Sivrisinekler hakkında tatbikat. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 8 (3): 129-144.
- 22 — (1926): Ankilostom-Nekator. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 8 (8): 449-473.
- 23 — (1926): Ekinokok (Kisei İdatiye). İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 8 (11): 659-673.
- 24 — (1926): Ültraviyole şuaı ile hayvanatı kelbiye senürünün teda- visi. Tıbbi Bayt. Mec., 4 (5-6): 129-133).
- 25 — (1926): Tripanozomlar, tevlit ettiği emraz, tripanozomoz. Tıbbi Bayt. Mec., 4 (7): 161-170; (9): 231-239; (12):289-298 ve 5 (2): 38-46; (3): 70-81.
- 26 — (1927): Dizanteri amibi. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 9 (6): 319-345).
- 27 — (1928): Parazitoloji (İlmî Tüfeylât). 772 sahife. Devlet Matbaası, İstanbul.
- 28 — (1928): Tripanozomların tevlit ettiği emraz (Tripanozomoz). İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 10 (1-2): 32-68.

- 29 — (1928): Hayvanatı bakariyenin koksidiyoz ve trikostronjilozu hakkında ittihaz edilecek tedavi ve tedbir. Tıbbı Bayt. Mec., 6 (4): 111-117 ve (5-6): 151-156.
- 30 — (1928): Ueber die Verbreitung von Darmparasiten in der Türkei. Centralbl.f.Bakter.u.Parasit., I Abt., Orig., 108(7-8): 393-394.
- 31 — (1928): Hayvanatı fersiyenin em'a tüfeylâtı hakkında. Tıbbı Bayt. Mec., 5 (11): 325-339.
- 32 — (1928): Sivrisineklerin hayatıyatı ve sıtnadan korunma çareleri. İst. Darülf. Tıp Fak. Mec., 10 (11-12): 491-516.
- 33 — (1929): Keneler, müvellidimaraz vazifeleri, tahripleri. 48 sahife. Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- 34 — (1930): Über Darmparasiten in der Türkei. Zentralbl.f.Bakter.u. Parasit., I Abt., Orig., 116(6-8): 516-518.
- 35 — (1930): Le parasitisme intestinal en Turquie. Rev. Med. et Hyg. Trop., 23: 189.
- 36 — (1930): Le parasitisme intestinal en Turquie. La Presse Medicale, 38(47): 799.
- 37 — (1931): Exman parasitologique des selles en Turquie. Rev. Med. et Hyg. Trop., 23: 127-129.
- 38 — (1931): Les moustiques de Turquie et étude experimentale sur quelque méthodes employées dans la lutte contre les larves d'Anopheles. Arch. f. Schiffs- u. Trophyg., 3(5): 303-309.
- 39 — (1933): Memleketimizde parazitoloji noktai nazarından mevadi sefeliye muayenesi. İst. Seririyatı, 15(1): 462-463.
- 40 — (1933): Tenyalar, etlerle insana geçen büyük tüfeylât. Sıhhat Almanahı: 510-516.
- 41 — (1934): Les Moustique, de Turquie, Ettudes épidemiologiques et prophylactiques. Rev. Med. et Hyg. Trop., 26(1): 25-34.

(3,5,13,14,6)

Üniversite'den ayrıldıktan sonra Ord. Prof. *İsmail Hakkı* bey ÇELEBİ soyadını almıştır. Bu soyadı altında her hangi bir parazitolojik yayın yapmamıştır.

Değerli hocanın yazdığı, yurdumuzda ilk modern parazitoloji kitabının geçirdiği utanç verici serüveni Babıâli'deki «Zaman» kitabevinin ermeni olan ihtiyar sahibinden içim parçalanarak dinlemiştim. Bu yüz kızartıcı olayları yaşamış olan bu parazitoloji kitabından, içinden bir iki forması eksilmiş ve sayfalarında sokak çamurları bulunan bir tanesi benim mütevazı kütüphanemi zenginleştirmektedir.

«Modern bir anlayışla, Tıbbi Zooloji ve Parazitoloji, Ordinaryüs

Profesör *İsmail Hakkı Çelebi*'nin bu konuya dair verdiği kıymetli dersleriyle başlamaktadır... Yüksek hitabetli hocamız, Tıbbi Zooloji ve Parazitolojiyi birkaç sahifelik karışık... hikâyelerden kurtardı... Modern bir tarzda ders verdi... Bu ilim şubesinin yurdumuzda kurulmasına sebep oldu. Bu iki ilmin Türkiye'de kurucusu olan rahmetli hocamızın mânevi huzurunda saygı ile eğiliriz» (8,9,10).

«Memleketimizde, ilk sistematik Entomoloji araştırmalarını yurdumuzda Medikal ve Veteriner Parazitolojinin kurucusu olan *İsmail Hakkı Çelebi* yapmıştır. İlk defa olarak, 1926 yılında, Anadolu sivrisineklerini etüd etmiş ve bunlara dair yayınlar yapmıştır» (11).

İnsan ve hayvanlarda parazitlik yapan ve çeşitli bakteriyal, rikketsiyal ve viral hastalık etkenlerine vektörlük eden kenelere dair yurdumuzda ilk yayınları (1926-1929) yine büyük hoca *İsmail Hakkı* bey yapmıştır.

«Doğu Karadeniz sahil memleketlerinde yalnız *Necator americanus* bulunduğunu iddia edenlere mukabil burada *Ancylostoma duodenale* de bulunduğunu bildirmiştir...» (14).

Yurdumuzun ilk parazitoloji bilgini olan Ord. Prof. *İsmail Hakkı* bey insanın barsak parazitleri (helmin ve protozoonlar) hakkında memleketimizde ilk sistematik çalışmayı 1928 senesinde yapmıştır.

Büyük üstad Tıbbi Zooloji ve Parazitoloji sahalılarında çalıştığı müddet içinde teorik bilgilerin esası olan zoolojik ve parazitolojik koleksiyon yapmayı da ihmal etmemiştir. Bu çok kıymetli koleksiyon üniversiteden ayrılışından sonra her nedense muhafaza edilmemiştir. Bu zoolojik ve parazitolojik koleksiyondan «bir çeyrek asırlık fasıladan sonra yeniden müstakil olarak 1958 senesinde açılan enstitümüz...» (13)'e kadar ancak çok az bir kısmı kalabilmiştir.

Türk ilim ve irfanında gençlere bir fazilet, çalışkanlık ve bilgi örneği olarak daima yaşayacak olan Ord. Prof. *İsmail Hakkı Çelebi*'yi 25'inci ölüm yıldönümünde tekrar derin saygı ve rahmetle anarız.

L İ T E R A T Ü R

1. **Anonimous.** İSMAİL HAKI.: İstanbul Seririyatı, 22 (1): 6, 1939.
2. **Anonimous.** Ord. Prof. İSMAİL HAKKI.: Pratik Doktor, No. 12: 167, 1939.
3. BEKMAN, M.: Veteriner Hekimliğimizin büyükleri. (Biyografi). Maarifet Basımevi, İstanbul, 1945.

4. IRMAK, S. : Türkiye'de en sefil şey: Kitap. Milliyet Gazetesi, 4 Ekim 1963.
5. MERDİVENCİ, A. : Türkiye zooparazit fonası sistematigi ve parazitolojik bibliyografyası. Türk Vet. Hek. Derneği Yayını No. 7, 1958.
6. MERDİVENCİ, A. : Türkiye'nin Veteriner Parazitolojik Coğrafyası (Helmintolojik ve Entomolojik bölüm). Ege Ü. Tıp Fak. Yayınları, No. 42, İzmir, 1965.
7. OYTUN, H. Ş. : Ord. Prof. İSMAİL HAKKI ÇELEBİ. Poliklinik, 8 (79): 214-216, 1940.
8. OYTUN, H. Ş. : Ord. Prof. İsmail Hakkı Çelebi'nin hayatı ve verimli çalışmaları. Türk Vet. Cem. Dergisi, 13 (1): 70-76; 1944; Ask. Vet. Mec., 13 (158): 46-51, 1945; Üretim Dergisi, 1 (9): 16-22, 1949; Türk Vet. Hek. Dern. Dergisi, 24 (100-101): 2071-2075, 1955 ve 28 (146-147): 1958; Bornova Vet. Araştırma Enst. Dergisi, 1 (2): 1959.
9. OYTUN, H. Ş. : Genel Parazitoloji ve Helmintoloji, Ders Kitabı. Ankara Y.Z.E. Yayını: 27/55, 1945; İkinci baskı: 1953; Üçüncü baskı: 1961.
10. OYTUN, H. Ş. : Tıbbi Parazitoloji (Genel Parazitoloji, Protozooloji ve Helmintoloji). Güneş Matbaası, Ankara, 1949; İkinci baskı: 1958; Üçüncü baskı: 1961.
11. OYTUN, H. Ş. : Tıbbi Entomoloji. Ankara Ü. Tıp Fak. Yayını, No. 49, 1956; İkinci baskı: 1961.
12. TOLUNAY, M. A. : Özel Zooloji. Ankara Ü. Fen Fak. Yayını, Ankara, 1953.
13. UNAT, E. K. ve MERDİVENCİ, A. : Türkiye'nin son yüz senelik tıbbi parazitolojik bibliyografyası. İstanbul Ü. Tıp Fak. Yayını, No. 842/37. 1959.
14. UNAT, E. K. : Osmanlı İmparatorluğu zamanında Tıbbi Zooloji ve Parazitoloji hocaları. Acta Neuro-Psychiatrica (Eylül-Aralık, 1959 ve Ocak-Aralık, 1960): 505-520. 1960.